

Apoštolský list Svätého Otca Františka

Sublimitas et miseria hominis

pri príležitosti 400. výročia narodenia Blaisea Pascala

VELKOSŤ A BIEDA ČLOVEKA sú paradoxom, ktorý sa nachádza v centre úvah posolstva Blaisea Pascala. Narodil sa pred štyristo rokmi 19. júna 1623 v Clermonte v strednom Francúzsku a už od detstva až do konca života hľadal pravdu. Odôvodnene nachádzal jej stopy najmä v oblasti matematiky, geometrie, fyziky a filozofie. Veľmi rýchlo urobil mimoriadne objavy, čím sa značne preslávil. Ale tu sa nezastavil. V storočí veľkého pokroku vo všetkých oblastiach vedy, ktorý sprevádzal narastajúci duch filozofického a náboženského skepticizmu, Blaise Pascal sa ukázal ako neúnavný hľadač pravdy, ktorý ako taký zostáva stále „nepokojný“, lebo ho priťahujú ďalšie a ďalšie nové horizonty.

Práve pre tento jasný a v tom čase zároveň taký otvorený dôvod nikdy v sebe neumlčoval starú a stále novú otázku, ktorá zaznieva v ľudskom vnútri: „Čože je človek, že naň pamätáš, a syn človeka, že sa ho ujímaš?“ (Ž 8, 5). Táto otázka je vpísaná do srdca každej ľudskej bytosti všetkých čias a na všetkých miestach, v každej civilizácii a jazyku, v každom náboženstve. Pascal sa pýta: „Čo je človek v prírode? Nič vzhľadom na nekonečno, všetko vzhľadom na nič.“¹ A zároveň je otázka ukotvená v žalme, v živom príbehu vzájomnej lásky Boha a jeho ľudu, v príbehu, ktorý sa zavŕšil v tele „Syna človeka“ Ježiša Krista, darovaného Otcom až po opustenosť, aby človeka ovenčil slávou a cťou viac než akékoľvek iné stvorenie (porov. v. 6). Pred touto otázkou, položenou jazykom takým odlišným od vyjadrovania v matematike a geometrii, sa Pascal nikdy neuzatváral.

Zdá sa, že koreňom tohto všetkého je u neho jeho základný postoj, ktorý by som definoval ako „otvorenosť realite v úžase“. Otvorenosť iným rozmerom poznania a existencie, otvorenosť ostatným ľuďom, otvorenosť spoločnosti. Napríklad v roku 1661 bol v Paríži pri vzniku prvej siete verejnej dopravy v dejinách, čím boli takzvané „koče za päť sols“. Ak kladiem na to dôraz na začiatku tohto listu, je to preto, aby som objasnil, že ani jeho obrátenie ku Kristovi najmä po „noci ohňa“ 23. novembra 1654, ani jeho mimoriadne intelektuálne úsilie brániť kresťanskú vieru, neurobilo z neho človeka izolovaného od svojej doby. Všimol si problémy, ktoré sa

1 *Pensieri*, n. 230 (Laf. 199). Talianske vydanie Pascalových spisov in *Opere complete*, zost. Maria Vita Romeo, Firenze-Milano 2020. V citovaní diela *Pensieri* sa uvádza aj francúzske vydanie Lafuma dnešnej doby

vtedy najviac pociťovali, ako aj materiálne potreby všetkých vrstiev spoločnosti, v ktorej žil.

Otvorenosť skutočnosti pre neho znamenala neuzatvárať sa pred druhými ani v hodine poslednej choroby. Z tohto obdobia, keď mal tridsaťdeväť rokov, sa tradujú slová, ktoré vyjadrujú záverečný krok na jeho evanjeliovej ceste: „Ak lekári hovoria pravdu a Boh dovoľí, aby som vstal z tejto choroby, som rozhodnutý po celý zvyšok života nezaoberať sa ničím iným, ako službe chudobným.“² Je dojímavé konštatovať, že taký geniálny mysliteľ ako Blaise Pascal v posledných dňoch života nevidel nič

naliehavejšie, ako vložiť energiu do diela milosrdenstva: „Jediným predmetom Písma je dobročinná láska.“³

Teším sa preto zo skutočnosti, že Božia prozreteľnosť mi v tomto štvorstom výročí jeho narodenia poskytla príležitosť vzdať mu hold a zdôrazniť, že jeho myslenie a život môže podnietiť kresťanov dnešnej doby a všetkých mužov a žien dobrej vôle hľadať pravé šťastie: „Všetci ľudia chcú byť šťastní. Niet výnimiek, akokoľvek odlišné môžu byť použité prostriedky. Všetci smerujú k tomuto cieľu.“⁴ Aj po štyristo rokoch od svojho narodenia Pascal zostane pre nás spoločníkom na ceste, ktorá je naším sprievodcom pri hľadaní pravého šťastia, a na základe daru viery našej pokornej a radostnej vďačnosti Pánovi, ktorý zomrel a vstal z mŕtvych.

Zamilovaný do Krista, ktorý sa prihovára všetkým

Ak Pascal dokáže zasiahnúť všetkých, je to predovšetkým preto, že obdivuhodne hovoril o situácii človeka. Bola by však chyba nevidieť v ňom geniálneho špecialistu na ľudské mravy. Monument, ktorý tvoria jeho *Myšlienky* a spomedzi nich sa niektoré formulácie stali slávnymi, nemožno reálne pochopiť, ak neberieme do úvahy, že Ježiš Kristus a Sväté písmo sú zároveň ich centrom aj kľúčom. Ak totiž Pascal začal hovoriť o človeku a o Bohu, je tomu tak preto, lebo dospel k istote, že „nielenže nepoznáme Boha ak nie prostredníctvom Ježiša Krista, ale nepoznáme nás samých inak, iba cez Ježiša Krista. Mimo Ježiša Krista nevieme, ani čo je náš život, ani smrť, ani Boh, ani my sami. A tak bez Písma, ktorého jediným predmetom je Ježiš Kristus, nepoznáme nič a vidíme len temno.“⁵ Aby mohli takéto krajné tvrdenie pochopiť všetci bez toho, že by ho tí, čo nezdieraajú vieru Cirkvi, považovali za číre neprístupné doktrinálne tvrdenie, ani ako podcenenie legitímnych schopností prirodzenej inteligencie, zaslúži si vysvetlenie.

Viera, láska a sloboda

2 G. Périer, *Vie de M. Pascal*, in *Œuvres complètes*, par M. Le Guern, I, Paris 1998, „Bibliothèque de la Pléiade“ (34), s. 91.

3 B.Pascal, *Pensieri*, n.301(Laf.270).

4 Tamže, n.181(Laf.148).

5 Tamže, n.36(Laf.417).

Ako kresťania nesmieme podliehať pokušeniu šermovať svojou vierou ako nepopierateľnou istotou, ktorú možno uložiť všetkým. Pascal sa určite usiloval dať spoznať všetkým, že „Boh a pravda je niečo neoddeliteľné“.⁶ Ale vedel, že úkon viery je možný prostredníctvom Božej milosti, ktorú prijme slobodné srdce. On, ktorý sa vierou osobne stretol s „Bohom Abraháma, Bohom Izáka, Bohom Jakuba, nie s bohmi filozofov a učencov“,⁷ poznal Ježiša Krista, ktorý je „cesta, pravda a život“ (Jn 14, 6). Preto navrhujem všetkým tým, ktorí chcú naďalej hľadať pravdu – čo je úloha bez konca v tomto živote –, aby počúvali Blaisea Pascala, človeka obrovskej inteligencie, ktorý chcel pripomenúť, že mimo perspektívy lásky niet pravdy, ktorá by platila: „Možno si urobiť modlu aj zo samotnej pravdy, pretože pravda mimo lásky nie je Boh, ale je jeho obraz a idol, ktorý netreba milovať ani sa mu klaňať.“⁸

Pascal sa tak obrňuje proti nepravému učeniu, poverám alebo roztopašnosti, ktoré mnohých z nás držia vzdialených od trvalého pokoja a radosti toho, ktorý chce, aby sme zvolili „život a dobro“, a nie „smrť a zlo“ (Dt 30, 15). Ale drámou nášho života je, že niekedy vidíme zle a v dôsledku toho sa zle rozhodneme. V skutočnosti môžeme vychutnať šťastie evanjelia len „ak nás Duch Svätý prenikne celou svojou mocou a oslobodí nás od slabosti egoizmu, lenivosti, pýchy“.⁹ Okrem toho „bez múdrosti rozlišovania sa môžeme veľmi ľahko zmeniť na bábku v rukách tendencií prítomného okamihu“.¹⁰ Preto rozum a živá viera Pascala, ktorý chcel ukázať, že kresťanské náboženstvo je „úctyhodné, pretože dobre pozná človeka“, a „láskavé, pretože sľubuje pravé dobro“,¹¹ môžu nám pomôcť ísť vpred v temnotách a nešťastiach tohto sveta.

Výnimočná vedecká myseľ

Keď Blaisovi Pascalovi v roku 1626 zomrela matka, mal tri roky. Otec Étienne, známy právnik, bol renomovaný aj pre svoje pozoruhodné vedecké nadanie, najmä v matematike a geometrii. Keď sa rozhodol, že bude sám vychovávať svoje tri deti Jacquelinu, Blaisea a Gilbertu, v roku 1632 sa usadil v Paríži. Zakrátko sa ukázalo, že Blaise má výnimočný rozum a výraznú potrebu hľadať pravdu, ako o tom informuje sestra Gilberte: „Už od detstva sa nevzdával, kým sa mu niečo nestalo dokázateľne pravdivé; a aj keď mu niekto podával dostatočné dôvody, hľadal ich aj on sám.“¹² Raz

6 Id., *Rozhovor Pascala Pánom de Sacio Epiklétovie Montaignovi*, 28: *Opere complete*, cit. dielo, s. 1539.

7 Id. *Pensieri*, n. 757 [il Memoriale] (Laf. 913).

8 Tamže, n. 767 (Laf. 926).

9 František, apoštolská exhortácia *Gaudete et exsultate* o povolání k svätosti v súčasnom svete, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2018, 65.

10 Tamže, 167.

11 *Pensieri*, n. 46 (Laf. 12).

12 G. Périer, *cit. dielo*, s. 64.

otec prekvapil syna v skúmaní geometrie. Bez toho, aby dvanásťročný Blaise vedel, že tie teorémy jestvovali v knihách pod inými menami, dokázal ich úplne sám – na zem nakreslil obrazce, tridsaťdva Euklidových viet.¹³ Gilberte si pamätá, že otec „užasol nad veľkosťou a silou takéhoto nadania“.¹⁴

V rokoch, ktoré nasledovali, Blaise Pascal využíval svoj nesmierny talent venujúc svoje sily práci. Od sedemnástich rokov navštevuje najnadanejších ľudí svojej doby. Zakrátko nasledujú jeho objavy a publikácie. V roku 1642, keď mal devätnásť rokov, vynášiel aritmetický stroj, predchodcu našich kalkulačiek. Toto všetko je u Blaisea Pascala pre nás mimoriadne stimulujúce, pripomína nám to veľkosť ľudského rozumu a pozýva nás používať ho na dešifrovanie sveta, ktorý nás obklopuje. *Esprit de géométrie*, ktorý je postojom snahy pochopiť do detailu fungovanie vecí, bude využívať po celý život. Vynikajúci teológ Hans Urs von Balthasar to podotýka slovami:

„Okrem iného je schopný na základe presnosti, ktorá je mu vlastná v oblasti geometrie a prírodných vied, dosiahnuť celkom odlišnú presnosť, vlastnú existencii vo všeobecnosti a kresťanskej sfére.“¹⁵ Táto dôvera v prirodzený rozum a v jeho uplatňovanie, ktorá ho robí solidárnym so všetkými ľudskými bratmi v hľadaní pravdy, umožňuje mu zároveň uznať hranice rozumu a otvoriť sa nadprirodzeným dôvodom zjavenia na základe logiky paradoxu, ktorý je filozofickým znakom a literárnym čarom jeho „*Myšlienok*“: „Pre Cirkev bolo rovnako ťažké dokázať tomu, čo to popieral, že Ježiš Kristu bol človek, ako dokázať, že bol Boh. A vonkajší vzhľad bol rovnako veľký.“¹⁶

Filozofi

Mnohé Pascalove spisy spadajú poväčšine do oblasti filozofie. Zvlášť *Myšlienky*, ten súhrn fragmentov publikovaných po smrti, ktoré tvoria poznámky alebo črty filozofa, oživovaného teologickým projektom, ktorého koherenciu a pôvodný poriadok sa usilujú rekonštruovať rôzni bádatelia, nie bez odlišných pohľadov. Zanietená láska ku Kristovi a službe chudobným, o ktorej som sa zmienil na začiatku, neboli natoľko znakom duchovného prelomu u tohto odvážneho učeníka, ako skôr prehĺbením evanjeliovej radikálnosti, napredovaním smerom k živej Pánovej pravde pomocou milosti. On, ktorý mal nadprirodzenú istotu z viery a ktorú považoval za zlučiteľnú s rozumom, hoci ho nekonečne prevyšuje, chcel posunúť čo najviac vpred diskusiu s tými, čo nezdieľali jeho vieru, lebo „tým, ktorí ju nemajú, nemôžeme ju dať inak, ako prostredníctvom rozumového uvažovania v očakávaní, že Boh ju udelí cez cítenie

13 Porov. tamže, s. 65.

14 Tamže.

15 „Pascal“, in *Gloria. Un'estetica teologica. III. Stili laicali*, Miláno 1976, s. 169.

16 *Pensieri*, n. 338 (Laf. 307).

srdca“.¹⁷ Je to evanjelizácia plná rešpektu a trpezlivosti, aké bude mať naša generácia záujem napodobňovať.

Aby sme dobre pochopili Pascalovu reč o kresťanstve, je potrebné venovať pozornosť jeho filozofii. Obdivoval múdrosť starých gréckych filozofov, schopných dosiahnuť jednoduchosť a pokoj v umení dobrého života ako členov *polisu*: „Vieme si predstaviť Platóna a Aristotela vo veľkých vznešených rúchach, aké nosia pedanti. Boli džentlmeni a boli ako iní, hotoví smiať sa s priateľmi. A pobavili sa písaním svojich *Zákonov* a svojej *Politiky*, urobili to so záľubou. Bola to menej filozofická a menej vážna súčasť ich života, keďže najfilozofickejšie bolo žiť jednoducho a pokojne.“¹⁸ Napriek ich veľkosti a praktickosti Pascal spoznáva limity týchto filozofov: stoicizmus vedie k pýche,¹⁹ skepticizmus k zúfalstvu.²⁰ Ľudský rozum je bezpochyby zázrak stvorenia, ktorým sa človek odlišuje od všetkých tvorov, pretože „človek nie je nič iné ako trstina, najslabšia v prírode, ale je trstina, ktorá myslí“. ²¹ Je teda možné pochopiť, že limity filozofov sú jednoducho hranicami stvoreného rozumu. Demokritos mal totiž pekné úslovie: „Budem hovoriť o všetkom“;²² rozum nemôže sám od seba vyriešiť najťažšie a najnaliehavejšie otázky. Aká bola v Pascalovej dobe a aká je aj dnes téma, ktorá nás najviac zaujíma? Je to celkový zmysel nášho údela, nášho života a našej nádeje smerujúcej ku šťastiu, taký, ktorému nie je zakázané chápať ho ako večný, ale ktorý udeliť je oprávnený len Boh: „Nič nie je také dôležité pre človeka ako jeho stav. Nič tak u neho nevzbudzuje také obavy ako večnosť.“²³

Keď meditujeme nad Pascalovými *Myšlienkami*, nachádzame istým spôsobom tento základný princíp: „realita je viac než idea“, pretože Pascal nás učí držať sa ďaleko od „rôznych foriem zakrývania reality“, od „anjelského purizmu“, od „intelektualizmu bez múdrosti“.²⁴ Nič nie je nebezpečnejšie ako myšlienka bez tela: „Kto chce byť anjelom, stane sa zvierat’om.“²⁵ A zhubné ideológie, ktorým naďalej podliehame v ekonomickej, sociálnej, antropologickej a morálnej sfére, udržiujú tých, čo ich nasledujú, v bubline viery, kde idea nahradila realitu.

Situácia človeka

17 Tamže, n. 142 (Laf. 110).

18 Tamže, n. 457 (Laf. 533).

19 Cfr. *Rozhovor Pascala s Pánom de Saci o Epiklétovi e Montaignovi*, [57]: *Opere complete*, cit., p. 1551.

20 Cfr. *Pensieri*, n. 240 (Laf. 208).

21 Tamže, n. 231 (Laf. 200).

22 Tamže, n. 230 (Laf. 199).

23 Tamže, n. 682 (Laf. 427).

24 František, apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2013, 231.

25 *Pensieri*, n. 558 (Laf. 678).

Pascalova filozofia je celá postavená na paradoxoch. Vychádza z pohľadu pokorného, ale aj plného svetla, ktorým sa usiluje dosiahnuť „realitu osvietenú uvažovaním“,²⁶ ako aj z konštatovania, že človek je sám sebe cudzincom, veľkým a biednym. Veľkým, lebo má rozum, dokáže ovládať svoje vášne, a aj preto, že „uznáva svoju biedu“.²⁷ Najmä však preto, že aspiruje na niečo iné, ako je uspokojovať svoje inštinkty alebo odolávať im; „čo je totiž prirodzenosťou u zvierat, my to nazývame biedou človeka“.²⁸ Jestvuje neznesiteľná neúmernosť medzi našou nekonečnou vôľou byť šťastní a poznať pravdu na jednej strane a na druhej naším obmedzeným rozumom a fyzickou slabosťou, ktorá vedie k smrti. Pretože sila Pascala je aj v jeho neoblomnom realizme: „Netreba nato byť na výške ducha, aby sme pochopili, že na tomto svete nejestvuje autentické a trvalé uspokojenie, že všetky naše potešenia nie sú ničím iným len márnosťou a naše nešťastia sú nekonečné, a že nakoniec smrť, ktorá nám hrozí v každom okamihu, musí nás v tých málo rokoch nevyhnutne vrhnúť do hroznej nutnosti byť naveky zničení alebo nešťastní. Nič nie je reálnejšie ani hroznejšie ako toto. Môžeme robiť, čo chceme – taký je koniec, ktorý čaká aj ten najkrajší život na svete.“²⁹ V tejto tragickej situácii chápeme, že človek nemôže zostať v sebe samom, pretože jeho bieda a neistota osudu sa javia pre neho neznesiteľné. Potrebuje sa rozptýliť, čo Pascal pozná veľmi dobre: „Z toho vyplýva, že ľudia milujú hluk a rozruch.“³⁰

Ak sa totiž človek nerozptýli vo svojom stave – všetci sa vieme veľmi dobre zabaviť prácou, príjemnosťami alebo rodinnými či priateľskými vzťahmi, ale, žiaľ, aj nerestami, ku ktorým nás vedú isté vášne – jeho ľudskosť zakusuje „svoje nič, svoju opustenosť, nedostatočnosť, závislosť, bezmocnosť, svoje prázdno. A z hĺbky duše [vychádza]... nuda, pochmúrna nálada, smútok, mrzutosť, zlosť, zúfalstvo“.³¹ A predsa, zábava neupokojuje ani nenapĺňa našu veľkú túžbu po živote a po šťastí. Toto my všetci vieme veľmi dobre.

A tu Pascal predkladá svoju veľkú hypotézu: „O čom teda kričí táto chtivosť a táto bezmocnosť, ak nie o tom, že voľakedy človek prežíval opravdivé šťastie, z ktorého mu teraz zostal len znak a úplne prázdna stopa, ktorú sa márne snaží naplniť všetkým tým, čo ho obklopuje, žiadajúc od vecí, ktoré nemá, pomoc, ktorej sa mu nedostáva od tých, ktoré má? Ale márne, pretože túto nekonečnú priepasť môže zaplniť len

26 František, apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2013, 232.

27 *Pensieri*, n. 146 (Laf. 114).

28 Tamže, n. 149 (Laf. 117).

29 Tamže, n. 682 (Laf. 427).

30 Tamže, n. 168 (Laf. 136).

31 Tamže, n. 515 (Laf. 622).

niečo, čo je nekonečné a nemenné, a teda sám Boh.“³² Ak je človek ako „zosadený kráľ“,³³ ktorý chce znova nájsť svoju stratenú veľkosť, ale ktorý cíti, že toho nie je schopný, kto je teda? „Aká chiméra je teda človek? Aké čudáctvo, aká monštruóznosť, aký chaos, aký predmet protirečenia, aký zázrak? Sudca všetkého, slabý červ zeme, pokladnica pravdy, stoka neistoty a omylu, slávy a odmietania vesmíru. Kto rozuzlí tento zmätok?“³⁴ Pascal ako filozof vidí dobre, že „čím viac svetla máme, tým viac odkrývame veľkosť a nízkosť človeka“,³⁵ ale že tieto protiklady sú nezmieriteľné. Pretože ľudský rozum ich nedokáže zladit' ani vyriešiť túto záhadu.

Preto Pascal zdôrazňuje, že ak jestvuje Boh a ak človek dostal Božie zjavenie – ako to viaceré náboženstvá tvrdia – a ak je takéto zjavenie opravdivé, v ňom sa musí nájsť odpoveď, akú človek očakáva na vyriešenie protirečenia, ktoré ho trápia: „Veľkosť a bieda človeka sú také zjavné, že je nevyhnutne potrebné, aby nás pravé náboženstvo poučilo, že v človeku je istý veľký princíp veľkosti, a že u neho je aj veľký princíp biedy. Okrem toho je treba, aby nám vysvetlilo tieto podivuhodné kontrasty.“³⁶ Keď si potom Pascal preštudoval veľké náboženstvá, uzavrel, že „žiadne myslenie a žiadne asketicko-mystické úkony nedokážu poskytnúť cestu spásy“, iba ak vychádzajú „z najvyššieho kritéria pravdy o sálaní milosti v duši“.³⁷ Keď si Pascal predstavoval, čo by nám pravý Boh mohol povedať, napísal: „Nadarmo, ó, ľudia, hľadáte v sebe samých liek na svoje biedy. Maximálne celé vaše svetlo môže dosiahnuť pochopenie, že v sebe nenájdete pravdu ani dobro. Filozofi vám ich sľúbili, ale nepodarilo sa im to. Oni nevedia ani to, aké je vaše pravé dobro, ani aká je vaša situácia.“³⁸

Keď prišiel do tohto bodu, Pascal, ktorý s mimoriadnou silou svojej inteligencie skúmal ľudskú situáciu, Sväté písmo a Tradíciu Cirkvi, predstupuje pred nás s jednoduchosťou detského ducha ako pokorný svedok evanjelia. Je kresťanom, ktorý chce hovoriť o Ježišovi Kristovi tým, čo robia trocha rýchle závery, že nejestvujú konzistentné dôvody, aby sme mohli veriť pravdám kresťanstva. No Pascal zo skúsenosti vie, že to, čo sa nachádza v Zjavení, nielenže neprotirečí požiadavkám rozumu, ale prináša neslýchanú odpoveď, k akej nemôže dospieť sama od seba žiadna filozofia.

32 Tamže, n. 181 (Laf. 148).

33 Tamže, n. 148 (Laf. 116).

34 Tamže, n. 164 (Laf. 131).

35 Tamže, n. 506 (Laf. 613).

36 Tamže, n. 182 (Laf. 149).

37 H. U. von Balthasar, „Pascal“, in *Gloria. Un'estetica teologica, III, Stili laicali*, Miláno 1976, s. 172.

38 *Pensieri*, n. 182 (Laf. 149).

Obrátenie: Pánova návšteva

Pascal mal 23. novembra 1654 veľmi silný zážitok, o ktorom sa hovorí dodnes ako o „noci ohňa“. Táto mystická skúsenosť, pri ktorej ronil slzy radosti, bola pre neho taká intenzívna a taká určujúca, že si ju zapísal na kus papiera s presným dátumom ako „Pamätník“, ktorý si vložil do podšívky kabáta a ktorý objavili až po jeho smrti. Ak je nemožné presne vedieť, aký bol charakter toho, čo sa odohralo v Pascalovej duši, zdá sa, že šlo o stretnutie, v ktorom on sám videl analógiu s tým, čo bolo základné v celých dejinách zjavenia a spásy, a síce Mojžišov zážitok pred horiacim krom (porov. Ex 3). Keď si odmyslíme iné okolnosti, termín „ohň“,³⁹ ktorý Pascal umiestnil do záhlavia „Pamätníka“, nás pozýva predpokladať takýto prístup. Zdá sa, že paralelizmus naznačil sám Pascal, keď bezprostredne po evokácii ohňa prevzal titul, ktorý si dal Pán pred Mojžišom: „Boh Abraháma, Boh Izáka, Boh Jakuba“ (Ex 3, 6. 15) a dodal: „nie filozofov a učencov. Istota, istota, vnímanie, radosť, pokoj. Boh Ježiša Krista“.

Áno, náš Boh je Boh radosti, a Blaise Pascal ho dosvedčuje celej Cirkvi ako aj všetkým hľadačom Boha: „Nie je abstraktným Bohom alebo Bohom kozmu, nie. Je

Boh osoby, Boh povolania, Boh Abraháma, Izáka a Jakuba, Boh, ktorý je istota, cit, radosť.“⁴⁰ Toto stretnutie, ktoré Pascalovi potvrdilo „veľkosť ľudskej duše“, naplnilo ho touto živou a nevyčerpatel'nou radosťou: „Radosť, radosť, radosť, slzy radosti.“ A táto Božia radosť sa pre Pascala stáva miestom vyznania a modlitby: „Ježiš Kristus. Odlúčil som sa od neho, utiekol som od neho, zradil som ho, ukrižoval. Keby som sa nikdy nebol od neho odlúčil!“⁴¹ Skúsenosť lásky s osobným Bohom, Ježišom Kristom, ktorý sa zúčastnil na našich dejinách a neustále sa zúčastňuje na našom živote, vtiahla Pascala na cestu hlbokého obrátenia, a teda „totálneho a sladkého zrieknutia sa“,⁴² „starého človeka, ktorý sa ženie s klamnými žiadosťami do skazy“ (Ef 4, 22), lebo ju prežíval v láske.

Ako pripomína svätý Ján Pavol II. vo svojej encyklike o vzťahoch medzi vierou a rozumom, filozofi ako Pascal sa vyznačujú odmietaním každej domýšľavosti a volia si postoj tak pokory, ako aj odvahy. Skúsili, že viera „oslobodzuje rozum od domýšľavosti“.⁴³ Je úplne jasné, že pred nocou 23. novembra 1654 Pascal „nemal žiadne pochybnosti o existencii Boha. Vedel aj to, že tento Boh je vrcholné dobro. [...] To, čo mu chýbalo a čo očakával, nie je poznanie, ale moc, nie pravda, ale sila“.⁴⁴

39 Tamže, n. 757 (Laf. 913).

40 František, *Piata katechéza. Abraháмова modlitba*, Generálna audiencia 3. júna 2020.

41 *Pensieri*, n. 757 [Pamätník].

42 Tamže.

43 *Fides et ratio* (14. septembra 1998), 76: AAS 91 (1999), 64.

44 H. Gouhier, *Blaise Pascal. Commentaires*, Paris 1971, s. 44 – 45.

Teraz dostal túto silu pomocou milosti: s istotou a radosťou cíti, že ho pritiahol Ježiš Kristus: „Boha poznáme len prostredníctvom Ježiša Krista. Bez tohto prostredníka je vylúčená akákoľvek komunikácia s Bohom.“⁴⁵ Objaviť Ježiša Krista znamená objaviť Spasiteľa a Osloboditeľa, ktorého potrebujem: „Tento Boh nie je ničím iným ako „opravárom“ našej biedy. Preto nemôžeme dobre poznať Boha bez toho, aby sme nepoznali našu ničomnosť.“⁴⁶ Ako každá opravdivá konverzia aj obrátenie Blaisea Pascala sa udiala v pokore, ktorá nás oslobodzuje „od nášho izolovaného povedomia a od autoreferenčnosti“.⁴⁷ Nesmierna a nepokojná inteligencia Blaisea Pascala, naplnená pokojom a radosťou zo zjavenia Ježiša Krista, nás podľa „poriadku srdca“⁴⁸ pozýva kráčať s istotou osvietení „týmito nebeskými svetlami“.⁴⁹ Ak je totiž náš Boh „Boh skrytý“ (porov. Iz 45, 15), je to preto, lebo sa

„chce skrývať“,⁵⁰ aby ho náš rozum, osvietený milosťou, nikdy neprestal objavovať. Poznať ho možno teda osvietením milosťou. Ale človek sa vo svojej slobode musí otvoriť; a Ježiš nás ešte utešuje: „Nehľadal by si ma, keby si ma nebol našiel.“⁵¹

Poriadok srdca a jeho dôvody pre vieru

Podľa slov Benedikta XVI. „katolícka tradícia od začiatku odmietala takzvaný fideizmus, čo je vôľa veriť proti rozumu“.⁵² V tejto línii sa Pascal hlboko pridržal „odôvodnenosti viery v Boha“⁵³ nielen preto, že „mysleť nemožno donútiť veriť tomu, o čom vie, že je nepravé“,⁵⁴ ale preto, že „ak sa porušia princípy rozumu, naše náboženstvo bude absurdné a smiešne“.⁵⁵ Ale ak je viera rozumná, je aj Božím darom a nemusí sa nanucovať: „Že musíme byť milovaní, sa nedokazuje vysvetľovaním poriadku príčin lásky. Bolo by to smiešne,“⁵⁶ poznamenáva Pascal s jemným humorom, sledujúc paralelu medzi ľudskou láskou a spôsobom, akým sa nám predstavuje Boh. Nič viac než láska, „ktorá sa predkladá ale neukladá – láska Boha sa nikdy nevnučuje“.⁵⁷ Ježiš vydal svedectvo pravde (porov. Jn 18, 37), ale „nechce ju

45 *Pensieri*, n. 221 (Laf. 189).

46 Tamže.

47 František, apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2013, 8.

48 *Pensieri*, n. 329 (Laf. 298).

49 Tamže, n. 240 (Laf. 208).

50 Tamže, n. 275 (Laf. 242).

51 Tamže, n. 762 (Laf. 919).

52 Benedikt XVI., *Katechéza. Rokviery. Odôvodnenosť viery v Boha*. Generálna audiencia 21. novembra 2012.

53 Tamže.

54 *Rozhovor Pascala s Pánom de Saci o Epiklétovi e Montaignovi*, [12]: *Opere complete*, cit. dielo, s. 1535.

55 *Pensieri*, n. 204 (Laf. 173).

56 Tamže, n. 329 (Laf. 298).

57 František, *Homília na slávnosť Nášho Pána Ježiša Krista, kráľa neba i zeme*, 20. novembra 2022.

ukladať nasilu tým, čo ju odmietajú“.⁵⁸ Pre toto všetko „je dosť svetla pre toho, kto túži iba vidieť, a dosť temna pre toho, kto je disponovaný opačne“.⁵⁹

Treba teda dodať, že „viera je niečo iné ako skúška. Jedna je ľudská, druhá je Božím darom“.⁶⁰ Preto je nemožné veriť, „ak Boh nenakloní srdce“.⁶¹ Ak je viera vyššieho poriadku ako rozum, vôbec to neznamená, že mu protirečí, ale že ho nekonečne prevyšuje. Čítať Pascalovo dielo nie je teda predovšetkým objavovať rozum, ktorý osvecuje viera; je to vstúpiť do školy kresťana výnimočnej racionality, ktorý si dokázal oveľa viac uvedomiť, že jestvuje poriadok, stanovený Božím darom, ktorý je nad rozumom: „Nekonečná vzdialenosť medzi telom a myslou znázorňuje vzdialenosť nekonečne nekonečnejšiu medzi myslou a láskou, pretože táto je nadprirodzená.“⁶² Blaise Pascal, vedec, odborník v geometrii, teda vo vede o telesách umiestnených v priestore, a geometer, odborník vo filozofii, teda vo vede myslí umiestnených v dejinách, osvietený milosťou viery, mohol takto opísať totalitu svojej skúsenosti: „Zo všetkých telies spolu by nebolo možné vyvolať ani najmenšiu myšlienku: je to nemožné, patrí do iného poriadku. Zo všetkých telies a zo všetkých myslí spolu nemožno získať hnutie opravdivej lásky: je to nemožné, patrí do iného poriadku: do nadprirodzeného.“⁶³

Ani nadanie na geometriu, ani filozofické uvažovanie neumožňujú človeku, aby sám dosiahol „ostrý pohľad“ na svet a na seba samých. Kto sa sústreďuje na detaily svojich výpočtov, nedostane sa mu pohľad na celok, ktorý umožňuje „postrehnúť všetky princípy“. Toto patrí do sféry „intuitívnej inteligencie“, ktorú Pascal rovnako chváli, pretože keď sa usilujeme zachytiť realitu, „treba vidieť vec v okamihu, jediným rýchlym pohľadom“.⁶⁴ Táto intuitívna inteligencia je oblasť, ktorú Pascal nazýva „srdcom“: „Realitu poznávame nielen rozumom, ale aj srdcom. A takýmto spôsobom poznávame prvé princípy, a uvažovanie, ktoré sa na ňom vôbec nezúčastní, sa ich márne usiluje spochybnit“.⁶⁵ Božie pravdy, ako fakt, že Boh, ktorý nás stvoril, je láska, že je Otec, Syn a Duch Svätý, ktorý sa vtelil v Ježišovi Kristovi, a ten zomrel a vstal z mŕtvych pre našu spásu, nemožno dokázať rozumom, ale možno ich spoznať istotou viery. Potom prechádzajú z duchovného srdca do racionálnej mysle, ktorá ich uzná a môže ich zasa vysvetliť: „Hľa, prečo sú tí, ktorým Boh dal náboženstvo prostredníctvom citu srdca, šťastní a oprávnene presvedčení.“⁶⁶

58 Druhý vatikánsky koncil, deklarácia *Dignitatis humanae* 11.

59 *Pensieri*, n. 182 (Laf. 149).

60 Tamže, n. 41 (Laf. 7).

61 Tamže, n. 412 (Laf. 380).

62 Tamže, n. 339 (Laf. 308).

63 Tamže.

64 Tamže, n. 671 (Laf. 512).

65 Tamže, n. 142 (Laf. 110).

66 Tamže.

Pascal sa nikdy nezmieril s tým, že niektorí jeho bratia spomedzi ľudí nielenže nepoznajú Ježiša Krista, ale z lenivosti alebo pre svoju vášne sa neznížia k tomu, aby vzali vážne evanjelium. V Ježišovi Kristovi je totiž v stávke ich život. „Nesmriteľnosť duše nás tlačí, tak hlboko sa nás dotýka, že by sme museli byť pochabí, keby sme sa nezaujímali o to, ako sa majú veci. [...] Dôvod, pre ktorý v okruhu tých, čo nie sú o tom presvedčení, kladiem veľký rozdiel medzi tými, čo sa usilujú zo všetkých síl, aby sa poučili, a tými, čo žijú bez toho, aby sa namáhali a rozmýšľali o tom.“⁶⁷ My sami dobre vieme, že často sa snažíme uniknúť smrti alebo ju ovládnuť, a myslíme si, že dokážeme „oddialiť pomyslenie na svoju konečnosť“ alebo

„odňať smrti jej moc a zahnať obavy. Ale kresťanská viera nie je spôsob na exorcizmus strachu zo smrti, skôr nám pomáha čeliť jej. Skôr či neskôr všetci prejdeme tou bránou. Pravé svetlo, ktoré osvecuje tajomstvo smrti, vychádza z Kristovho vzkriesenia“.⁶⁸ Iba Božia milosť umožňuje ľudskému srdcu vojsť do poriadku Božieho poznania, priblížiť sa k láske. Toto viedlo významného komentátora Pascala napísať, že „myšlienka nedokáže myslieť po kresťansky, ak sa nepriblíži k tomu, čo koná Ježiš Kristus, dobročinnú lásku“.⁶⁹

Pascal, obrátenie a láska

Prv než skončíme, je potrebné spomenúť vzťah Pascala s jansenizmom. Jedna z jeho sestier Jacqueline vstúpila do kláštora v Port-Royal, do kongregácie, ktorej teológia bola veľmi ovplyvnená Corneliom Jansenom. Od neho pochádza traktát *Augustinus*, ktorý vyšiel v roku 1640. Pascal sa po svojej „noci ohňa“ v januári 1655 utiahol do duchovného ústrania v opátstve Port-Royal. V nasledujúcich mesiacoch na parížskej univerzite Sorbone znova prepukla závažná stará kontroverzia medzi jezuitmi a jansenistami, ktorí sa pridržali diela *Augustinus*. Dišputa sa točila hlavne okolo problému Božej milosti a vzťahu medzi milosťou a ľudskou prirodzenosťou, zvlášť slobodnou vôľou. Hoci Pascal nepatril do kongregácie Port-Royal, a hoci nebol ich súčasťou – „som sám, píše, [...] nie som vôbec z Port-Royal“⁷⁰ – jansenisti ho poverili, aby ich hájil predovšetkým preto, že jeho rečnícke umenie malo veľkú silu. Udialo sa tak v roku 1656 a 1657, keď publikoval sériu osemnástich listov nazvaných *Listy z vidieka*.

Ak mnohé vyjadrenia nazývané „jansenistické“ skutočne protirečili viere,⁷¹ čo Pascal uznával, namietal, že boli obsiahnuté v diele *Augustinus* a riadili sa nimi členovia Port-Royalu. No niektoré z jeho tvrdení, týkajúce sa napríklad predurčenia, prevzaté

67 Tamže, n. 682 (Laf. 427).

68 František, *Katechéza o svätom Jozefovi: 11. Svätý Jozef, patrón dobrej smrti*, 9. februára 2022.

69 J. L. Marion, *La Métaphysique et après*, Paríž 2023, s. 356.

70 *Listy z vidieka*, 17. *Opere complete*, cit. dielo, s. 1267.

71 Porov. B. Neveu, *L'erreur et son juge: remarques sur les censures doctrinales à l'époque moderne*, Neapol 1993.

z teológie svätého Augustína v neskorom veku, ktorého formulácie Jansen ešte viac vyostřil, nezneli správne. Treba však pochopiť, že svätý Augustín v piatom storočí chcel potierať pelagiánov, ktorí tvrdili, že človek je sám schopný svojimi silami bez Božej milosti konať dobro a spasť sa; a Pascal si úprimne myslel, že oponuje pelagianizmu alebo semi

-pelagianizmu, ktorý si stotožňoval s učením jezuitov *molinistov* (podľa mena teológa Luisa de Molinu, ktorý zomrel v roku 1600, ale ktorého vplyv bol živý ešte v polovici sedemnásteho storočia). Uverme teda v priamosť a úprimnosť jeho úmyslov.

Tento list zaiste nie je miestom na otvorenie tohto problému. No to, čo je v Pascalových postojoch správne varovanie, platí aj pre našu dobu: „neopelagianizmus“,⁷² podľa ktorého by malo všetko závisieť od „ľudského úsilia na základe cirkevných noriem a štruktúr“,⁷³ poznať zo skutočnosti, že nás „otravuje domýšľavosťou o spásu, ktorú sme nadobudli vlastnými silami“. ⁷⁴ A treba povedať, že posledný postoj Pascala k milosti, a zvlášť ku skutočnosti, že Boh „chce, aby všetci ľudia boli spasení a poznali pravdu“ (1 Tim 2, 4), na konci života deklaroval v dokonale katolíckom duchu.⁷⁵

Ako som povedal na začiatku, Blaise Pascal na konci svojho krátkeho života, ale plného mimoriadneho bohatstva a plodnosti, postavil na prvé miesto lásku k bratom. Cítil sa byť a vedel, že je členom jediného tela, pretože

„ako Boh stvoril nebo a zem, ktoré vôbec necítia šťastie zo svojho jestvovania, chcel stvoriť bytia, schopné poznať ho a tvoriť telo mysliacich údov“. ⁷⁶ Pascal vo svojej pozícii veriaceho laika zakúsil radosť evanjelia, ktorým chce Duch urobiť plodnými a uzdraviť „všetky rozmery človeka“ a zjednotiť „všetkých ľudí na hostine kráľovstva“. ⁷⁷ Keď Pascal v roku 1659 zložil úžasnú *Modlitbu s prosbou k Bohu o správny postoj k chorobám*, už sa upokojil, neholdoval kontroverziám ani apológii. Keďže bol vážne chorý a zomieral, chcel prijať Eucharistiu, ale to sa nestalo hneď.

72 Porov. Kongregácia pre učenie viery, list *Placuit Deo* o niektorých aspektoch kresťanskej spásy, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2018; František, apoštolská exhortácia *Gaudete et exsultate*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2018, 57 – 59.

73 František, apoštolská exhortácia *Gaudete et exsultate*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2018, 59.

74 František, apoštolský list *Desiderio desideravi* o liturgickej formácii Božieho ľudu, 20.

75 Porov. B. Pascal, *Œuvres complètes*, vyd. L. Lafuma, Paríž 1963, n. 931, s. 623. Na začiatku tohto úryvku sa nachádza táto uzatvárajúca veta: „Milujem všetkých ľudí ako bratov, lebo všetci sú vykúpení.“

76 *Pensieri*, n. 392 (Laf. 360).

77 František, apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2013, 273.

Preto žiadal sestru: „Keď nemôžem prijať [Ježiša Krista] ako hlavu, chcel by som ho prijať v jeho údoch.“⁷⁸

A „mal veľkú túžbu zomrieť v spoločnosti chudobných“.⁷⁹ „Zomrel v jednoduchosti dieťaťa“⁸⁰ – povedalo sa o ňom krátko po jeho poslednom výdychu 19. augusta 1662. Po prijatí sviatostí jeho posledné slová boli: „Nech ma Boh nikdy neopustí.“⁸¹ Nech nám pomôže jeho dielo, plné svetla, a príklad jeho života, oboje tak hlboko ponorené do Ježiša Krista, prejsť až do konca cestou pravdy, obrátenia a činorodej lásky. Pretože život človeka je veľmi krátky: „Naveky v radosti za jeden deň skúšky na zemi.“⁸²

V Ríme pri sv. Jánovi v Lateráne 19. júna 2023

František

78 G. Périer, *cit. dielo*, s. 92 – 93.

79 Tamže, s. 93.

80 Tamže, s. 90.

81 Tamže, s. 94.

82 B. Pascal, *Œuvres complètes*, zost. L. Lafuma, *cit. dielo*, n. 913.

Citácie sú prevzaté z diela: Blaise Pascal, *Opere complete*, zost. Maria Vita Romeo,
© 2020 Giunti Editore S.p.A./Bompiani.

© Copyright – Libreria Editrice Vaticana, 2023

© Konferencia biskupov Slovenska, 2023

© Spolok sv. Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o., Trnava 2023